

STENHOUSE, William

Reading Inscriptions and Writing Ancient History:

Historical Scholarship in the Late Renaissance

Londres: Institute of Classical Studies, 2005, 203 p.

ISBN 0-900587-98-9

En un article aparegut l'any 2003 («Georg Fabricius and Inscriptions as a Source of Law»), Stenhouse ja deixava entreveure l'interès que tenia pel marc general del desenvolupament epigràfic als segles xv i xvi, camp que no havia rebut un tractament panoràmic adequat des de la important contribució de R. Weiss (*The Renaissance Discovery of Classical Antiquity*, 1969, 1988²). Dos anys més tard, sortí a la llum aquesta obra, resultat de la seva tesi doctoral, l'objecte d'atenció principal de la qual el conformen els cercles humanistes actius a Roma durant els anys quaranta i cinquanta del segle xvi.

Stenhouse, a diferència de Weiss (o d'A. Campana, en una conferència editada pòstumament l'any 2005), no realitza una exposició exclusivament cronològica, sinó que elabora un discurs més personal i suggerent a través del qual ens proposa d'endinsar-nos en el context i en el mètode de treball dels humanistes de l'època, com també identificar les innovacions que aquests van fer als camps de l'epigrafia i la historiografia.

Per assolir el seu objectiu, l'autor assenyalava la necessitat d'emprar les eines de treball diàries d'aquests humanistes, més que no pas el resultat final (en forma d'obres impreses) de les seves recerques. Reculls manuscrits d'inscripcions, edicions corregides i anotades i, sobretot, el llegat epistolar conservat són l'instrument principal de Stenhouse per treure a la llum les dificultats amb què s'enfrontaven i les eines metodològiques de què disposaven. En aquest sentit, és molt remarcable la familiaritat que demostra Stenhouse amb uns tipus de fonts no sempre disponibles en edició moderna i que massa sovint no són utilitzats més enllà de l'estudi particular del seu autor.

El llibre es divideix en cinc capítols, a més d'una introducció, un epíleg i dos apèndixs. A la introducció, Stenhouse utilitza un cas anecdòtic però paradigmàtic, la discussió que va tenir lloc durant els anys 1557 i 1558 entre O. Panvinio, A. Agustín i O. Pantagato sobre el nom de les trenta-cinc tribus romanes, per posar sobre la taula les diverses problemàtiques que es plantejaren al llarg del llibre: l'ús de l'epigrafia com a argument d'autoritat, el valor que té en contraposició al dels textos literaris i la seva fiabilitat.

Al primer capítol, Stenhouse repassa la història del renaixement de l'estudi epigràfic des de Poggio Bracciolini i Ciriaco d'Ancona fins a la primera meitat del segle xvi. Respecte d'introduccions anteriors a la matèria (la ja mencionada de Weiss i la d'I. Calabi —1991—), és destacable la minuciosa actualització de la bibliografia especialitzada i l'èmfasi particular que posa en el paper que tenen en la transmissió del coneixement epigràfic les diverses còpies anotades de l'edició de Mazochius (*Epigrammata Antiquae Urbis*, 1521) que hem conservat, aspecte sobre el qual havien cridat l'atenció especialistes com ara R. Cooper (1993) i M. Buonocore (1999).

El segon capítol tracta dels canvis en l'elaboració de *sylogai* epigràfiques que portaren a terme alguns dels humanistes més destacats en els anys quaranta i cinquanta del segle xvi. En concret, Stenhouse analitza el cas de tres figures rellevants: J. Matal, M. Smet i P. Ligorio. L'autor en destaca tres característiques cabdals: la importància que comencen a adquirir els aspectes extratextuals de les inscripcions (referents a qüestions tan fonamentals com ara la datació); l'ordenació del corpus, que deixa de ser geogràfica i s'experimenta amb diverses ordenacions tipològiques, i la rea-

lització de múltiples índexs, que fins aleshores havien quedat limitats als referents a la localització dels epígrafs.

Al tercer capítol, l'autor hi aborda una qüestió que ha guanyat protagonisme al llarg de les últimes dècades en l'estudi de l'epigrafia al Renaixement i que, a hores d'ara, un estudi global del tema ja no pot ometre: la falsificació epigràfica. El fenomen s'analitza des de tres perspectives diferents: la del falsificador, exposant-ne els dos casos més coneguts (i estudiats) de l'època, Annio da Viterbo i Pirro Ligorio; la de la crítica que va reaccionar-hi en contra, al capdavant de la qual trobem J. Matal i A. Agustín, i la de les diverses causes que poden explicar el gran abast que adquirí aquesta realitat.

Al quart capítol, es posa l'accent en una altra de les problemàtiques a què van haver de fer front els humanistes de l'època: la fiabilitat dels textos epigràfics. Stenhouse se centra en l'edició dels Fastos Capitolins, desenterrats al fòrum romà els anys 1546 i 1547, per posar en evidència el debat que es produí entre la validesa dels textos literaris i epigràfics davant de les incongruències que sorgiren entre els diversos testimonis.

El cinquè i últim capítol deixa de banda l'activitat epigràfica d'un reduït cercle d'humanistes per passar a considerar si les noves metodologies que havien posat en pràctica es van veure reflectides, a la segona meitat del segle XVI, en les obres antiquàries no específicament epigràfiques. L'autor analitza el tractament de les inscripcions en cinc obres diferents (de Wolfgang Lazius, Ambrosio de Morales, Giovanni Battista Fontei i Giulio Giacoboni, Vincenzo Borghini i Marcus Welser) per copsar els canvis que s'hi produeixen. Com a cloenda del llibre, a l'epíleg, Stenhouse analitza J. Gruter i les seves *Inscriptiones antiquae totius orbis Romani* (1602-1603), obra que representa el punt culminant dels progressos epigràfics produïts en els darrers cent cinquanta anys.

Els dos apèndixs que inclou el llibre són de gran utilitat. Al primer, s'hi ofereixen algunes dades biogràfiques dels humanistes més tractats al llarg de l'obra, així com bibliografia essencial; al segon, s'hi llisten els manuscrits (epigràfics i epistolars) esmentats i s'hi dona igualment bibliografia sobre aquesta temàtica.

En definitiva, Stenhouse posa de manifest i analitza una sèrie de canvis en el sistema de treball dels humanistes que modificaran profundament tant la historiografia com l'epigrafia i, a la vegada, ens ofereix una imatge nítida i plena de matisos de la que va ser una de les èpoques més efervescentes per al desenvolupament de l'epigrafia i de les ciències de l'antiguitat en general.

Gerard González Germain

Universitat Autònoma de Barcelona

Referències bibliogràfiques

- BUONOCORE, M. (1999). «Miscellanea epigraphica e codicibus Bibliothecae Vaticanae. XIII». *Epigraphica* 65, p. 137-160 (esp. 155-157).
- CALABI, I. (1991⁴). *Epigrafia Latina*, Milano-Varese, p. 45-51.
- CAMPANA, A. (2005). *Studi epigrafici ed epigrafia nuova nel Rinascimento umanistico. A cura di Armando Petrucci*. Roma, p. 4-16.
- COOPER, R. (1993). «Epigraphical Research in Rome in the Mid-sixteenth Century: The Papers of Antonio Agustín and Jean Matal», a: CRAWFORD, M. (ed.). *Antonio Agustín: Between Renaissance and Counter-Reform*. Londres, p. 95-111.
- STENHOUSE, William (2003). «Georg Fabricius and Inscriptions as a Source of Law». *Renaissance Studies* 17/1, p. 96-107.

